

Філак І.Я.

**Педагогічні методи
опанування термінології
фізичної терапії, реабілітації
під час викладання курсу ділової
української мови**

Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна

Filak I.Ya.

**Pedagogical methods of mastering
the terminology of physical therapy
and rehabilitation during the
teaching of the business
Ukrainian language course**

Uzhgorod National University,
Uzhgorod, Ukraine

iryna.filak@uzhnu.edu.ua

Вступ

Для ефективної професійної діяльності не досить мати глибокі спеціальні знання, досконало володіти умінням здобувати, аналізувати, систематизувати наукові факти. Не менш важливими при цьому є ґрунтовна мовнокомунікативна підготовка, вільне послуговування фаховою мовою. Саме з цією метою студенти спеціальності 227 «Терапія та реабілітація» слухають курс ділової української мови, покликаний розширити уявлення про фахову українську мову, мовні засоби офіційно-ділового і професійного наукового тексту, розвивати потребу в нормативному вживанні мовних засобів для успішної презентації результатів професійної діяльності. Серед завдань курсу – опанування технології роботи з українським фаховим науковим текстом, що передбачає володіння корпусом терміносистеми фізичної терапії та реабілітації.

Питання формування, уніфікації та стандартизації термінології порушуються у працях провідних українських термінознавців. Серед них назвемо таких вчених, як Р.С. Коваль, Т.Р. Кияк, А.С. Д'яков, І.М. Кочан, І.С. Квітко, Г.П. Мацюк, Т.І. Панько, Р.І. Дудок, Б.М. Рицар, О.О. Селіванова та ін. Аналіз і трактування основних термінів з погляду науки про здоров'я дають у своїх роботах А.М. Герцик, О.Д. Дубогай, Ю. Лянной, О. Тиравська, В.Є. Лавринюк. Однак єдності у трактуванні обсягу та значення терміну «реабілітація» вчені, які працюють у названій медичній галузі, не дійшли. Окреме розуміння діяльності фахівців-реабілітологів бачимо у роботах таких авторів, як О. Варцеба, М. Герцик, А. Герцик, І. Пархотік, О. Марченко, В. Мухін, Ю. Лянной [1; 2] Для студентів першого курсу закладу вищої освіти, які здобувають названу спеціальність, важливо показати, що в науці, крім твердо ustalених фактів, можуть існувати і дискусійні моменти, які зобов'язана розв'язати наука. Отже, мета статті – показати роботу зі студентами спеціальності 227 «Фізична терапія та реабілітація» над засвоєнням

фахової термінології у процесі вивчення обов'язкового предмета «Ділова українська мова».

Матеріали та методи

Джерелами матеріалу для спостереження та аналізу послужили сучасні галузеві тлумачні словники та глосарії, монографії, а також дидактичні матеріали та підручники, наукові статті, які виходили друком в Україні.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань був застосований комплекс методик, які властиві мовознавчим дослідженням, зокрема описовий метод (для характеристики зібраного фактичного матеріалу), суцільного вибору (для формування реєстру термінів), аналізу словникових дефініцій (для визначення, опису, уточнення значень термінів), етимологічного аналізу (для дослідження історії термінів), компонентного аналізу (для виокремлення семантичних груп термінів і лексико-семантичних відношень між ними). Використано також загальнонаукові методи систематизації та класифікації, аналізу й синтезу, індукції і дедукції, узагальнення.

Досягнення результатів засвоєння термінології під час вивчення предмета «Ділова українська мова» забезпечували педагогічні методи, які можуть дати ефект, що підлягає контролю та вимірюванню, тобто пояснювально-ілюстративні, евристичні (частково-пошукові), проблемні, програмні, репродуктивні, дослідницькі [3]. Педагогічний контроль проводився згідно з вимогами кредитно-модульної трансферної накопичувальної системи.

Результати досліджень та їх обговорення

До питання термінології програма курсу «Ділова українська мова» звертається спеціально загалом у темі «Українська термінологія у професійному спілкуванні», де на обговорення виносяться теоретичні питання з історії формування термінології, визначення

поняття терміна, групи термінів за рівнем спеціалізації, мовностилістичні проблеми. За дві години практичного заняття студент загалом не зможе оволодіти і термінологією, і створити уявлення про терміносистему обраного фаху, і виявити мовнокомунікативні навички оперування корпусом фахової лексики. Для цього фахівці кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет», які працюють з відповідними академічними групами, використовують ряд тренувальних вправ, які виконують цілий ряд комплексних освітньо-педагогічних завдань.

При опрацюванні теми «Орфоепічні та акцентуаційні норми сучасної української мови» пропонуємо здобувачам освіти побудувати діалог із використанням ситуацій, які можуть бути у практиці фізичного терапевта, реабілітолога. Насамперед прагнемо навчити правильно вимовляти та наголошувати спеціальні терміни, дотримуватися зваженої інтонації, вживати необхідні терміни. Добрі результати виявили студенти після проведення рольової гри на тему «Моє щастя у здоров'ї». Мета гри – формування умінь і навичок створювати власне висловлювання аргументативного типу з реабілітаційної тематики; виявляти тактику мовленнєвої поведінки, характерну для спілкування фахівця з пацієнтом, який не підготовлений до бесіди. Ситуація гри: зустріч з учнями школи, які бажають відвідати басейн з метою оздоровлення.

Завдання для учасників гри: тренеру – розказати про користь плавання, власні досягнення, любов до спорту, заохотити молодих людей займатися спортом; реабілітологу – розповісти про оздоровчий вплив плавання на відновлення організму після травм і малорухливого життя; спортсмену – розповісти про небезпеку шкідливих звичок і роботу, проведеної під керівництвом реабілітолога. Учасниками гри є студентка, яка боїться води і часто застуджується, а також три студенти, які ставлять каверзні питання, бояться можливих труднощів, не хочуть позбавлятися окремих звичок.

Студент у ролі реабілітолога пояснює, що формування фізичної реабілітації як окремої навчальної спеціальності припадає в Україні на середину 90-х років минулого століття, тобто відносно недавно. Тоді відбулися політичні, соціальні та економічні зміни в країні, до яких слід віднести і виклики, які постали у галузі збереження і відновлення здоров'я громадян. Значно активізувалася діяльність громадських організацій людей з обмеженими можливостями, яких більше не задовольняла ізоляваність від суспільного життя; вони відкрито заявили про необхідність соціалізації таких осіб, зважаючи на розвиток міжнародної співпраці у сферах медицини, освіти, соціальної політики, розвиток нових форм власності та перехід сфери послуг на ринкові відносини. Якщо раніше більш поширеним був термін «фізична реабілітація», то останнім часом, за зразком міжнародної практики, фахівці рекомендують використовувати назву «фізична терапія», «фізичний терапевт», «фізіотерапевт», що відповідає англійському *physical therapy*. Використовує в рольовій

грі терміни тестування, аквагімнастика, реабілітація, відновна терапія, кінезіотерапія тощо, пояснюючи значення «студенту-скептику». Студент у ролі тренера пояснює методику плавання, вживаючи спортивні терміни в описах вправ, положень, рухів. Після закінчення гри студенти обговорюють результати, оцінюють дії учасників щодо володіння термінами, правильної вимови, професійної комунікації та поведінки.

Вивчення теми «Лексичні норми і ділова сфера» передбачає знайомство здобувачів освіти з темами «Лексика за походженням», «Власне українська лексика», «Запозичення», «Синоніми». Пропонуємо здобувачам освіти опрацювати текст підручника з фізичної терапії, реабілітації, виписати 10 термінів і пояснити їх походження. Як правило, методом спостереження студенти виявляють, що значна частина спеціальної наукової лексики має іншомовне походження, тому становить певні труднощі для засвоєння. Запозичення розглядаємо як об'єктивний та неминучий процес, який супроводить формування будь-якої терміносистеми. Пояснюємо, що вживання іншомовного слова у ролі терміна має бути обґрунтоване рядом важливих факторів: крім семантичної відповідності, це слово не повинне мати в мові-реципієнті емоційно-експресивного забарвлення та небажаних асоціативних зв'язків. В іншому випадку надаємо перевагу словам власного походження. Найбільше запозичень в українській термінології фізичної реабілітації походить з англійської мови, тому пропонуємо студентам на вибір виконати проект «Англіцизми у фаховій мові реабілітолога». В науковій літературі трапляємо на такі запозичення відапелятивного характеру (*physical therapy* – фізична терапія, *shuttle walk test* – шатл-тест), епоніми (синдром Дауна) та відтопоніми деривати (Гарвардський тест). Звісно, не залишаємо поза увагою запозичення з німецької (теренкур) та французької мов масаж, корсет, лонгета, бандаж, бювет, компрес, пандус).

Цікавими спостереженнями у названому проекті ділиться студент, який виявляв терміни з елементами географічних назв. У своєму повідомленні здобувач освіти зазначає, що географічні назви (топоніми) широко застосовуються при створенні термінів, щоб зафіксувати місце створення чи виникнення якого-небудь явища: іспанський грип (власна назва – іспанка) – пандемія грипу 1918–1919 років, яка розпочалася в Іспанії та охопила Європу, японський енцефаліт – спалах хвороби вперше зафіксований в Японії, вірус Ебола – від назви річки Ебола в країні Заїр, хвороба Лайма – назва походить від міста Лайм у США, штат Коннектикут, гарячка Ласса – назва від міста Ласса в Нігерії, де хвороба була визначена в 1969 році, гарячка долини Ріфт – від назви ріки Ріфт у Кенії, гарячка Колорадо – від штату США, Єрусалимський синдром – від назви міста Єрусалим, хвороба Борнхольма – від назви острова Борнхольм у Балтійському морі (Данія) тощо. Водночас повторюємо правила написання слів іншомовного походження, вживання великої букви, передачу звуків і, и, г та ґ. Пожвавлює практичне заняття цікавий

прийом – призначення рецензента проекту, який повинен ознайомитися з текстом заздалегідь і висловити оцінку роботи свого товариша. Таким чином отримуємо практику вживання професійної лексики, знайомство з таким видом наукової роботи, як рецензія, створюємо навички професійної комунікації.

Цікавим розділом термінології реабілітації є вживання прикметників, які називають прилади, пристосування, тести. Наприклад, у лікувальній гімнастиці застосовуються: шведська стінка, шведська гімнастика, шведський масаж, тайський масаж, мілуокський корсет, бостонський корсет, ліонський корсет. Знання про етимологію таких термінів збагачують мовлення студентів, розвивають інтерес до наукових пошуків, формують навички спілкування з фахівцями та пацієнтами. Корисним матеріалом є визначення назв тестів за автором 6 тест Ганслена, тест Патріка, тест Шобера, тест Адамса,

Звичайно, більшість запозичених наукових термінів з досліджуваної галузі походять із грецької та латинської мов, але при цьому в процесі деривації зазнали семантичних трансформацій. Це слова типу терапія, гідротерапія, кінезітерапія, фізіотерапія, фізіотерапевт, телереабілітація, реабілітологія. Часто використовуються елементи т-терапія, -логія, -лог, -терапевт, -ист, -іст, -ент, -ач, -иня.

Сучасна фізична терапія бурхливо розвивається, тому активно поповнюється термінами-неологізмами. Частина цих термінів вживається як англіцизми без перекладу і транслітерації. Пропонуємо студентам знайти певну кількість таких утворень у книзі «Практичні навички фізичного терапевта», пояснити зміст і висловитися щодо доцільності іншомовного написання: тест DAWBARN, TIMED UP AND GO TEST, THOMSON TEST, тест FABER поряд із назвою тест Транделенбурга [4].

Тема «Усне ділове мовлення» передбачає складання усних діалогів на фахові теми, тому студентам наперед пропонується кілька завдань творчого характеру, зокрема бесіда з колегами, бесіда з пацієнтом. Виступ перед аудиторією, участь у ток-шоу з професійною темою. Використовуються етикетні формули, терміни-синоніми, пояснення значення та походження спеціальної лексики. Ставимо завдання провести реабілітаційне обстеження пацієнта, пояснити йому свої дії, назвати оснащення, прийоми, пояснити вихідне положення тощо. Студенти спостерігають діалог, потім дають зауваження, пояснюють шляхи виправлення мовних помилок, порушення орфоепічних та акцентуаційних норм.

Важливим етапом роботи над засвоєнням термінології з обраного фаху є опрацювання лексикографічних джерел. Термінологічні словники з фізичної реабілітації переважно укладалися фахівцями з фізичної реабілітації / терапії чи ерготерапії, тому їх роботи не є зосереджені на лінгвістичному аналізі терміносистеми галузі. Студенти повинні розуміти відмінність лінгвістичних словників від словників фахової

термінології без мовознавчих коментарів. Українські вчені опублікували достатньо навчальних посібників, що можуть допомогти студентам зорієнтуватися у термінах свого фаху: «Медикобіологічна та реабілітаційна термінологія для студентів спеціальностей «Фізична реабілітація», «Фізична культура» (Кравченко, 2002), «Основні поняття й терміни здоров'язбереження та фізичної реабілітації в системі освіти» (Дубогай, 2011), «Термінологія напряму підготовки «Здоров'я людини» (Белікова, 2009), «Глумачний словник термінів і словосполучень фізичної реабілітації» (Мерзлікіна, 2002), і «Словник-довідник для студентів спеціальності «Здоров'я людини» («Фізична реабілітація»))» (Бойчук, 2010) [5; 6]. Є кілька спеціальних досліджень з перекладознавства. Усе це, разом із актуальними підручниками та посібниками, має сформувати пізнавальні зусилля для кращого опанування спеціальності, занять науковою роботою під час навчання.

Після опрацювання словників здобувачі освіти приходять висновків, що термін – це мовна одиниця (слово чи словосполучення), яка позначає певне фахове поняття, призначене для забезпечення комунікативних професійних потреб. Комунікативно повноцінними є лише ті терміни, зміст яких відображений у дефініціях, де він термінується і закріплюється в межах певного соціуму, тобто фахівці однієї галузі вкладають у термін той самий зміст, однаково його розуміють. Ідеальний термін має дві найголовніші ознаки – однозначність і системність у межах однієї терміносистеми. Терміном може бути будь-яке слово, що визначає певне поняття, це варіант звичайного слова або спеціально створена одиниця, яка має якості неологізма. Слово стає терміном, коли набуває таких особливостей: 1) системність; 2) наявність дефініції (для більшості термінів); 3) тенденцію до моносемічності в межах свого термінологічного поля, тобто термінології певної науки, дисципліни чи наукової школи; 4) відсутність експресії; 5) стилістична нейтральність. Наукова термінологія – вище породження людської думки, національної за своїми витоками, міжнародної за своїм поширенням серед різних народів світу. Саме в термінології закодована історія і культура народу. Важливими вимогами до терміносистеми є уніфікація та стандартизація. Уніфікація – це упорядкування термінологій різних галузей науки, техніки, економічного та культурного життя і всередині терміносистем, відповідно до понять, ними позначуваних, і на міжгалузевому рівні. Стандартизація – це вироблення терміна-еталона, який би відповідав усім лінгвістичним та логічним вимогам, що висувалися до терміна, і використовувався б у межах певної терміносистеми та на міжгалузевому рівні. Основні проблеми, пов'язані з уніфікацією та стандартизацією термінології будь-якої галузі знань, полягають в усуненні явища термінологічної синонімії, надмірного використання епонімів та запозичень, приведенні термінів у відповідність до морфологічних та лексичних норм певної мови.

Висновки

Використання педагогічних методів та технологій при засвоєнні спеціальної фахової термінології дає добрий ефект, формує усвідомлене засвоєння як

навичок писемного та усного ділового спілкування, так і відповідних фахових компетентностей, закладених в освітній програмі. Перспектива подальших досліджень пов'язується з ширшим використанням сучасних інформаційно-технічних ресурсів навчання.

Література

1. Вацеба О. До питання понятійного тлумачення спеціалізованих термінів в освітньо-професійній сфері фізичної реабілітації. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Луцьк. 2002:13–15.
2. Коваль Р. Топоніми в термінології фізичної й медичної реабілітації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Одеса. 2015; 15.(Т. 2):58–60.
3. Семенов О, Дейниченко Н. Методика викладання української мови у вищих навчальних закладах. Суми : Видавництво СумДПУ. 2014;220 с.
4. Бакалюк Т., укладач. Практичні навички фізичного терапевта : дидактичні матеріали. Київ. 2022:164 с.
5. Дубогай О.Д. Основні поняття й терміни здоров'язбереження та фізичної реабілітації в системі освіти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. 2011:296 с.
6. Кравченко А.І. Медико-біологічна та реабілітаційна термінологія для студентів спеціальностей «Фізична реабілітація», «Фізична культура». Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка. 2002:212 с.

References

1. Vaceba O. Do pytannja ponjatijnogho tлумachennja specializovanykh terminiv v osvithno-profesijnij sferi fizychnoj reabilitaciji [On the issue of conceptual interpretation of specialized terms in the educational and professional field of physical rehabilitation]. Fizyчне vykhovannja, sport i kuljtura zdorov'ja u suchasnomu suspiljstvi : zb. nauk. pr. Lucjk, 2002:13–15. Ukrainian.
2. Kovalj R. Toponimy v terminologhiji fizychnoj j medychnoj reabilitaciji [Toponyms in the terminology of physical and medical rehabilitation]. Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu. Serija: Filologhija. Odesa. 2015;15(T. 2.): 58–60. Ukrainian.
3. Semenogh O, Dejnuchenko N. Metodyka vykladannja ukrajinsjkoji movy u vyshhykh navchaljnykh zakladakh [Methods of teaching the Ukrainian language in higher educational institutions]. Sumy: Vydavnyctvo SumDPU. 2014; 220 p. Ukrainian.
4. Bakaljuk T., editor. Praktychni navychky fizychnogho terapevta: dydaktychni materialy [Practical skills of a physical therapist: didactic materials]. Kyjiv. 2022; 164 p. Ukrainian.
5. Duboghaj O.D. Osnovni ponjattja j terminy zdorov'jazberezhennja ta fizychnoj reabilitaciji v systemi osvity: navch. posib. dlja stud. vyshh. navch. Zakl [Basic concepts and terms of health care and physical rehabilitation in the education system]. Lucjk : Volyn. nac. un-t im. Lesi Ukrajinky. 2011; 296 p. Ukrainian.
6. Kravchenko A.I. Medyko-biologhichna ta reabilitacijna terminologhija dlja studentiv specialjnostej “Fizychna reabilitacija”, “Fizychna kuljtura” [Medical-biological and rehabilitation terminology for students of “Physical rehabilitation”, “Physical culture” specialties]. Sumy : SumDPU im. A.S. Makarenka. 2002; 212 p. Ukrainian.

Мета дослідження – показати роботу з опанування навичок володіння науковою термінологією під час вивчення курсу «Ділова українська мова» студентами спеціальності «Фізична терапія. Реабілітація».

Матеріали та методи. Студенти, які вивчають ділову українську мову, опрацьовують поняття фізична терапія, реабілітація, термін, термінологія, з'ясовують історію та принципи формування терміносистем в цілому та свого фаху зокрема, при цьому звертається вага на важливість володіння фаховою мовою. Застосовуються важливі лінгвістичні та педагогічні методи.

Результати. Здобувачі освіти вивчають терміни фізичної терапії, реабілітації під час практичних занять та самостійної роботи, яка проводиться різними педагогічними методами: креативними, відтворювальними, інтерактивними. Застосовуються рольові ігри, метод проєктів, написання рецензій, етимологічний аналіз, пошукові методи. Методики спрямовуються на розвиток усного та писемного фахового мовлення, відзначається набуття відповідних компетентностей та м'яких навичок.

Висновки. Внаслідок використання різних форм педагогічного впливу студенти демонструють уміння використовувати фахову термінологію, вживати слова усвідомлено, з дотриманням мовних норм, орієнтуються в походженні та особливостях окремих слів.

Ключові слова: ділова українська мова, методика викладання української мови. термінологія, фізична терапія, реабілітація, запозичення, лексикографія.

The purpose of the research is to show the work on mastering the skills of mastering scientific terminology during the study of the course “Business Ukrainian language” by students of the specialty “Physical therapy. Rehabilitation”.

Materials and methods. Students who study business Ukrainian work out the concepts of physical therapy, rehabilitation, terms, terminology, find out the history and principles of the formation of term systems in general and their profession in particular, while emphasizing the importance of mastering the professional language. Important linguistic and pedagogical methods are applied.

The results. Students learn the terms of physical therapy, rehabilitation during practical classes and independent work, which is carried out using various pedagogical methods: creative, reproducible, interactive. Role-playing games, project method, writing reviews, etymological analysis, search methods are used. The methods are aimed at the development of oral and written professional communication, the acquisition of relevant competencies and soft skills is noted.

Conclusions. As a result of the use of various forms of pedagogical influence, students demonstrate the ability to use professional terminology, use words consciously, in compliance with language norms, orient themselves in the origin and features of individual words.

Key words: business Ukrainian language, Ukrainian language teaching method, terminology, physical therapy, rehabilitation, borrowing, lexicography.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflict of interest: absent.

Відомості про автора

Філак Ірина Ярославівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету; пл. Народна, 3, м. Ужгород, Україна, 88000.

iryna.filak@uzhnu.edu.ua, ORCID ID 0000-002-8573-4040